

Iwona Kosek

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3804-109X>

e-mail: i.kosek@uwm.edu.pl

Z zagadnień współczesnej frazeologii: *rozwalić system*

On issues of contemporary phraseology: *rozwalić system*

Abstrakt

Przedmiot opisu stanowi jedno z nieuwzględnianych w słownikach wyrażień, a mianowicie *rozwalić system*. Pojawia się ono w komentarzach internetowych, zwłaszcza do filmików na kanale YouTube, na Instagramie i Facebooku. W artykule starano się opisać właściwości semantyczne i syntaktyczne ciągu i prześledzić proces metaforyzacji wyjściowego połączenia składniowego. W wyniku analizy zaproponowano wyróżnienie dwu jednostek homonimicznych o postaci *ktoś, coś rozwała – rozwali system*: 1. 'ktoś, coś jest najlepszy/e, znakomity/e', 2. 'ktoś, coś jest niespodziewany/e, niekonwencjonalny/e'. Sposób wykształcenia się obu znaczeń nie jest oczywisty. Być może drugie z nich jest motywowane przez język graczy komputerowych, ale wobec braku poświadczeń z tego języka stanowi to jedynie hipotezę.

Słowa kluczowe: wielowyrazowe jednostki leksykalne, znaczenie, wariant, motywacja

Abstract

The article discusses an expression not included in phraseological dictionaries, namely *rozwalić system* (lit. 'to blow up the system'). It appears in Internet comments, especially on videos on the YouTube channel, on Instagram and on Facebook. The study attempts to describe semantic and syntactic properties of the phrase and to trace the metaphorisation process of the initial syntactic combination. As a result of the analysis, it is proposed to distinguish two homonymic units of the form *ktoś, coś rozwała/rozwali system* ('someone, something blows up the system'): 1. 'someone, something is excellent, the best,' 2. 'someone, something is unexpected, unconventional.' It is not clear how the two meanings developed. The latter might be motivated by the language of computer gamers, but in the absence of textual attestation in that language, this is only a hypothesis.

Keywords: multi-word lexical units, meaning, variant, motivation

Język, zaspokajając potrzeby komunikacyjne posługującej się nim społeczności, nieustannie się „dostosowuje”, modyfikuje, zwłaszcza w swej słownikowej warstwie. Przyrost leksyki wydaje się współcześnie szczególnie

duży, a wrażenie to jest potęgowane przez technologię, skutkującą dostępem do ogromu tekstów, ich szybkim obiegiem i łatwością rozpowszechniania. Postęp technologiczno-informatyczny oznacza z jednej strony rozwój narzędzi do opisu języka, możliwość weryfikacji hipotez „twardymi” danymi, łatwiejsze niekiedy tropienie losów jednostek, z drugiej jednak – paradoksalnie – stanowi też przyczynę trudności w ocenie językowej „nowości” (już samej kwalifikacji jakiegoś połączenia jako nowego) i stopnia jej stabilizacji w języku, wreszcie – we wskazaniu źródła. Ostatnie z wymienionych zadań komplikuje dodatkowo (poza samą transmisyjnością tekstów) współistnienie różnych „języków” w sieci (równolegle dostępnych), wzajemnie na siebie oddziałujących. Kwestie te, łączące się z cechami komunikacji po cyfrowym przełomie i cechami komunikacji internetowej, wielokrotnie omawianymi w literaturze (zob. np. Grzenia 2006; Skudrzyk 2017; Kłosińska 2017; Loewe 2020), uznać można za tło dla niniejszych refleksji, dotyczących szczegółowego problemu w opisie języka. Przedmiot rozważań stanowi jedno z nieuwzględnianych w słownikach wyrażen, być może zatem jedno ze względnie nowych połączeń¹, a mianowicie *rozwalić system*. Postawiono wyjściową hipotezę, że mamy do czynienia z odrębną, nową jednostką, frazeologizmem. W analizie teza ta jest weryfikowana, poprzez próbę ustalenia właściwości omawianego ciągu i dotarcia do jego motywacji.

Związek frazeologiczny jest w artykule definiowany jako nieciągle połączenie wyrazów (jednostka o formalnej postaci grupy syntaktycznej) w jakimś stopniu nieregularne, niekategorialne, utrwalone społecznie. Takie rozumienie zbiega się z widzeniem frazeologii w pracach Andrzeja Marii Lewickiego (np. Lewicki 1992/2003²: 158; Lewicki, Pajdzińska 2001: 315). Dla prowadzonej analizy istotna jest nieregularność pod względem semantycznym, a więc fakt, że znaczenie całości nie wynika ze znaczeń jej składników. Opisujący ciąg należałby, zgodnie z podziałem A.M. Lewickiego, do zwrotów frazeologicznych – związków fragmentarycznych o funkcji członu głównego zdania, którym przysługują werbalne kategorie gramatyczne (Lewicki 1986).

Analizie podlegają wystąpienia analogiczne do podanych poniżej przykładów (podaję je z zachowaniem oryginalnej pisowni):

- (1) Ten 9-latek genialnie zaśpiewał Wodeckiego! Robert Janowski stwierdził, że „rozwalił system” (<https://www.facebook.com/haloursynow/videos/ten-9-latekrozwali%C5%82-system/830265701945516/>)

¹ Najstarsze odnalezione wystąpienie pochodzi z 2008 r., z NKJP (zob. przykład 6), ma ono jednak w tym korpusie charakter izolowany.

² Numery stron podaję za wydaniem z 2003 r.

- (2) Siedlce rozwały system! Mamy nowych, rewelacyjnych Animatorów Czasu Wolnego! (<https://www.facebook.com/reel/1860136047788069>)
- (3) Nicolas Cage rolę w „Świni” rozwał system [...]. (MoncoPL)³
- (4) ...zaśpiewała jeden z najsłynniejszych utworów rockowych w historii. Swoim wykonem odwróciła trzy fotele zachwyconych jej talentem jurorów. [...] Fenomenalna dziewczyna, rozwała system i ma ogromną szansę wygrać ten program! (<https://www.rmfm.hot-news/news/70941,wystep-19-latki-w-the-voice-of-poland-zrobil-furore-rozwalila-system.html>)
- (5) „Te spodnie rozwały system”, „Jak pięknie. Poproszę namiary na spodnie”- zachwycają się kolejne fanki celebrytki. „Te spodnie - petarda i sztos”- podsumowuje Inna. (MoncoPL)
- (6) Pojechałam do kina z braku czasu, ale nawet mi się podobało Jocker rozwał system sztuczką ze znikającym ołówkiem Brechtalam się z tego przez całą resztę filmu xD (NKJP).

Komponent czasownikowy opisywanej całości (całostek) może mieć także wartość niedokonaną⁴, co ilustrują przykłady:

- (7) Szalone dzieciaki są w stanie nas zachwycić, zawstydzić i rozwścieczyć w tej samej chwili. Niezwykły kalejdoskop harców, które milusińscy wyczyniają pod każdą szerokością geograficzną. (tytuł: Dzieciaki rozwalają system, <https://telemagazyn.pl/dzieciaki-rozwalaja-system/pr/186697>)
- (8) Zapytaliśmy Marcina Prokopa o występ Blanki. Jego odpowiedź rozwała system [...] O opinię na temat półfinałowego występu poprosiliśmy Marcina Prokopa. Jego odpowiedź bardzo nas zaskoczyła. [...] Prokop nie jest zainteresowany występem Blanki na Eurowizji. Wspomniał o innej Blance (https://www.plotek.pl/plotek/7,154063,29752259,zapytalismy-marcina-prokopa-o-wystep-blanki-jego-odpowiedz.html?s=amtp_pnHP_gallery_button)
- (9) Brawo [...] Madre zarządzanie finansami.
– Mądre zarządzanie finansami podpisując kontrakty z zawodnikami bez umiejętności piłkarskich. Naprawdę Twoja wypowiedź rozwała system. (<https://www.widzewtomy.net/wynik-finansowy-widzewa-robi-wrazenie-niemal-podwoil-zysk/>).

Interesująca nas całostka występuje przede wszystkim w komentarzach, zwłaszcza do filmików na kanale YouTube, na Instagramie i Facebooku, jest swoistym podsumowaniem, rekapitulacją wydarzenia lub sytuacji. Komentarze i tytuły internetowe (artykułów, filmików) można uznać zatem za sposób rozpowszechniania zwrotu, być może także za jego źródło. Zapewne z tego powodu (tzn. ze względu na miejsce występowania) nie ma on wysokiej frekwencji w korpusach. Na przykład w KWJP (zob.

³ Oto szerszy fragment tekstu Alicji Cembrowskiej, z którego można wnioskować o znaczeniu całości: „Nicolas Cage w ostatnich latach był obiektem żartów i materiałem na memy, a filmy z jego udziałem raczej nie kojarzyły się z wybitnym kinem. Teraz krytycy patrzą z niedowierzaniem i zastanawiają się, czy aktor wyklepy ma szansę na Oscara. Takiego powrotu nikt się nie spodziewał” (<https://natemat.pl/387183,nicolas-cage-zaskakuje-rola-w-swini-powalczy-o-oscar-recenzja>).

⁴ *Rozwalać* – *rozwalić system* traktuję jako jedną jednostkę, zmienną pod względem aspektu.

Marciniak, Kieraś i in. 2023), który tworzą teksty prasowe informacyjno-publicystyczne, literatura piękna i inne teksty książkowe, omawiana całość występuje raz⁵. Stosunkowo najwięcej przykładów, bo kilkadziesiąt jej użyć⁶, znaleźć można w korpusie MoncoPL, zapewne dlatego, że korpus gromadzi przede wszystkim różnorodne serwisy internetowe, a część artykułów jest indeksowana wraz z sekcją komentarzy (Pęzik 2020: 135). Poza korpusami *rozwalić system* jest w różnych internetowych odsłonach i wyszukiwarce Google wyraźnie zauważalne. Można spotkać użycia z metakomentarzem, por. np. *Widzowie zachwyceni Sławą Przybylską [...] "Pani Sława - jak to się mówi ostatnio - rozwaliła system"* (<https://www.pomponik.pl/plotki/news-91-letnia-slaw-a-przybylska-zachwycila-w-opolu-co-za-glos-i-k,nId,7548327>)⁷. Takie przykłady świadczą o odczuwaniu opisywanej całości jako wciąż nowej, w przeanalizowanym materiale należą jednak do bardzo rzadkich. W odniesieniu do *rozwalić system* nie jest też stosowany cudzysłów. Można byłoby uznać go za wykładnik nowości, bywają nim bowiem w uzusie (wbrew zaleceniom słownikowym) opatrywane jednostki słabo osadzone w systemie, których znaczenie wciąż jest odbierane jako metaforyczne czy inne od utrwalonego (zob. Kosek 2007: 348). Cudzysłów w podawanych przykładach używany jest jednak w swojej podstawowej funkcji, cytatowej (zob. np. wypowiedzenia (1) i (5)), po drugie, ze względu na częste nierespektowanie zasad ortografii w komentarzach, ich specyficzną, „zapisaną” polszczyznę, trudno uznać jego stosowanie czy brak za wskazówkę w interpretacji omawianej całości przez użytkowników. Wskazówkę taką może stanowić natomiast wspomniany już fakt, że *rozwalić system* nie jest odnotowywane przez słowniki. Można wobec tego wnioskować, że całość albo stanowi *novum*, albo też nie ma (jeszcze) wystarczającego dla leksykografów stopnia rozpowszechnienia. Wyjątek stanowi internetowy słownik angielsko-polski / polsko-angielski *Diki*, w którym *rozwalić system* odnotowano zarówno jako hasło, idiom (<https://www.diki.pl/sownik-angielskiego?q=rozwali%C4%87+system>), jak i „powiązany zwrot” przy hasle *rozwalić* (<https://www.diki.pl/sownik-angielskiego?q=rozwali%C4%87>)⁸.

⁵ Przykład pochodzi z literatury (Robert J. Szmidt: *Riese*). Drugi ze zwróconych wyników pomijam ze względu na regularność znaczeniową (kompozycjonalność) ciągu.

⁶ Na zapytanie *rozwalić** system* (przy odstępnie 2) wyszukiwarka zwraca 992 cytaty, duża ich część to jednak regularna konstrukcja syntaktyczna. Poza tym, liczne są powtórzenia tych samych przykładów. Dodać trzeba, że postać niedokonana ma mniej poświadczeń niż dokonana, ok. kilkunastu (dostęp: 13.12.2024). Podczas pisania artykułu korzystano z dostępu ze strony monco.frazeo.pl. Aktualny adres to: monco-pl.clarin-pl.eu.

⁷ Artykuł, w którym przywoływana jest ta opinia, pochodzi z 1 czerwca 2024 r.

⁸ Podczas przygotowywania niniejszego tekstu do druku omawiany frazeologizm pojawił się w Obserwatorium Językowym UW (<https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl/>

Charakterystyczną cechą związków frazeologicznych w przyjętym rozumieniu jest, jak wskazano, ich nieregularność i niekategorialność. „Przez regularność rozumie się taką sytuację, gdy znaczenie połączenia wyrazów wynika ze znaczeń komponentów tego połączenia. [...] Przez kategorialność rozumie się taką zgodność z systemem języka, że każdy z komponentów może być w tym samym znaczeniu użyty w innych sensownych połączeniach, a samo połączenie jest zgodne z regułami języka”. (Lewicki 1992/2003: 160). Warunkiem uznania jakiegoś ciągu za odrębną jednostkę frazeologiczną jest więc wykształcenie się jej znaczenia – ściślej przypisanie znaczenia właśnie (i tylko) całości, nie poszczególnym składnikom. W przypadku *rozwalić system* utrudnienie polega na tym, że znaczenie, niewątpliwie odnoszące się do całego ciągu, trzeba wydobywać z szerokiego kontekstu, ponieważ, jak już wskazano (zob. uwagi wyżej), opisywana całośćka jest głównie składnikiem tytułu bądź podsumowania sytuacji (filmiku, zdjęcia), często funkcjonuje zatem multikodowo. Analiza kontekstowa wskazuje, że takiego „komentarza” używa się wówczas, gdy mowa o kimś, czymś świetnym, znakomitym lub nietypowym, niekonwencjonalnym, zaskakującym⁹. Już takie wprowadzające objaśnienie wskazuje na nieregularność znaczenia, powiązanie z całością, nie z poszczególnymi komponentami. Do kwestii znaczenia wrócę w dalszej części rozważań.

Opisywana całość jest homonimiczna pod względem komponentów z połączeniem składniowym występującym w zdaniach¹⁰:

- (10) W sobotnim głosowaniu koalicjanci rozwalili system służby cywilnej definitywnie – ...
- (11) Rozwalić coś i pojechać dalej... Świetna ilustracja zmian ustawowych likwidujących dotychczasowy system finansowania świadczeń zdrowotnych. [...] Teraz rozwalimy ten system,...
- (12) Z pełną premedytacją rozwalono sprawny system świadczeń socjalnych, rozbito zawodową służbę zdrowia, zniszczono solidarność zawodową i mocne poczucie swoistej tożsamości.

Na fakt, że mamy do czynienia z dwoma odrębnymi bytami językowymi – jednostką(-ami) i konstrukcją syntaktyczną, wskazują zarówno semantyka, jak i otoczenie składniowe. W przykładach (10)–(12) poza regularnością, złożeniowością semantyczną ciągu (rozumieniem całego połączenia na podstawie kodowego znaczenia jego składników) charakterystyczne są określenia

hasła/rozwalicsystem/), z datą dodania 17 marca 2025 r. W chwili składania tekstu strona była już jednak niedostępna.

⁹ Przykładem takiej sytuacji jest komentarz (tytuł z użyciem zwrotu *rozwalił system*) do filmiku z programu *Mam talent*: <https://www.youtube.com/watch?v=1Lbf8VEBv1E>.

¹⁰ Przykłady pochodzą z NKJP, dostęp: 10–15.08.2024.

rzeczownika *system*. Zawsze mamy do czynienia z *systemem jakimś* lub *czegoś* (np. *system finansowy, prawny, myślenia, podwyżek, służby zdrowia*), a więc formalnie z grupą nominalną o różnym stopniu rozbudowania. Natomiast *system* jako komponent zwrotu(-ów) frazeologicznego(-ych) nie przyjmuje swobodnie przydawek, na pewno nie są one dla niego charakterystyczne, w większości odnalezionych tekstowych realizacji występuje bez określeń. Spotkać można w internetowej masie komentarzy rozwinięcie o *cały*, por.:

- (13) Jej kosmiczne kłapeczki rozwalily cały system! (<https://jastrzabpost.pl/malgorzata-rozenek-z-rodzina-zwiedza-mediolan-w-kapciach,6972237738735745a>)

Inne pojedyncze przykłady (np. z przydawką *nasz*) nie zawsze są oczywiste co do intencji nadawcy, wydają się oscylować między jednostką a połączeniem¹¹. Dostyc typowe są za to (w pozycjach niekonotowanych przez jednostkę) określenia miejsca i sposobu, w jaki ktoś, coś rozwała system, np. *...rozwalil system swoim spiewem, rozwalila system w debacie..., rozwalili system w czymś (jakimś) programie..., Twórca muzyki rozwalil system bridg'e'm zagranym na pudle gitary!* (MoncoPL, dostęp: 29.09.2024).

Wskazane cechy stanowią potwierdzenie intuicyjnej interpretacji ciąg(-ów) z przykładów (1)–(9) jako jednostki, nie konstrukcji. Dla opisu jego właściwości istotny jest jeszcze jeden fakt, a mianowicie wariantywność. Poza *rozwalić* spotykamy, co nie jest zaskakujące, wulgarne warianty komponentu czasownikowego¹²: *rozpierzdolić, rozjechać*, ale też słabsze – *rozpieprzyć*, choć są one wyraźnie wtórne wobec *rozwalić*. Poświadczono są także wystąpienia z innymi werbalnymi składnikami: *rozłożyć, rozbić, rozmontować, roznieść, roztrzaskać, rozsadzić, wysadzić*, np.:

- (14) Drugi deser (bo po co jeść jeden, skoro można dwa) pozostał w bardziej konwencjonalnej gamie smaków, ale też rozsadzil system. (<https://dynks.poznan.pl/grzeszmy-w-gronie/>)
- (15) Pierwsza część tego filmu rozmontowała system 🤪 Joker był na ustach wszystkich. (https://www.instagram.com/promkultury/p/DByhFE1ul2P/?img_index=1)
- (16) Joanna Szajner ze swoim Ice Breakerem, pozwólcie, że posłużymy się tutaj kolokwializmem, najwyczajniej w świecie, rozniosła system. [...] Chylimy czoła i gratulujemy tego wyczynu! (<https://www.tctm.pl/2017/02/08/wege-moda-spotkanie-07022017/>)
- (17) Pierwsza liga roztrzaskała system, co za kolejka! Mogą przez siedemdziesiąt pięć minut przynudzać. Mogą być nieporadni piłkarsko, mogą grać w kratkę przez

¹¹ Jako przykład z pogranicza można potraktować następujący kontekst: „Były dyrektor sprzedaży AXA [...] rozwalil nasz system ocen! Uzyskał od Was rekordową notę 9,42 za swoje wystąpienie w styczniu i zapewne pojawi się w finale Sales Angels 2018!!!” (https://www.facebook.com/SalesAngels/videos/andrzej-cichocki-rozwala-system-ocen/948628981952799/?locale=pl_PL).

¹² Szerzej o zauważalnym wzroście frazeologizmów wulgarnych i ekspresywizacji polskiego zasobu frazeologicznego pisze m.in. Jarosław Liberek (2010).

cały sezon, mogą mieć wahania formy, które z lidera w miesiąc robią outsidera. [...] Ale to co tworzą właśnie czterej jeźdźcy apokalipsy, zasługuje na zachwyt, czołówki gazet i parę powtórek... (<https://weszlo.com/2013/06/01/pierwsza-liga-roztrzaskala-system-co-za-kolejka/>)

- (18) Ta mama rozbiła system. Tak „namówiła” nastolatka do sprzątanía (tytuł). Przekonanie dziecka do wywiązania się z obowiązków domowych nie jest łatwym zadaniem. Rodzice mają jednak swoje sposoby, a niektórzy zasługują na medal ze względu na niewiarygodną kreatywność. (<https://parenting.pl/tak-przekonuje-dziecko-do-sprzatania-wystarczy-kartka-zostawiona-na-lodowce>)
- (19) Kabaret Dno wysadził system swoim skeczem! Jest liderem... (<https://dziennikzachodni.pl/kabaret-dno-wysadzil-system-swoim-skeczem-jest-liderem-ryjka-2019/ar/c1-14602627>)

Frekwencja większości tych wariantów jest niska, niektórych wręcz śladowa. Wyższą ma niewątpliwie niewspomniany dotychczas *wymieść* – *wymiatać* system (ze zdecydowaną przewagą w tekstach postaci niedokonanej i czasu teraźniejszego)¹³. Jego funkcjonowanie ilustrują poniższe przykłady:

- (20) Wbija w fotel bez dwóch zdań. Gra dziewczynki odtwarzającej główną postać fenomenalna. Jeśli do czegoś można się przyczepić, to do niewielkich niejasności i dziur w fabule. [...] Aktorzy bardzo naturalni, dziewczynka wymiata system. (<https://www.filmweb.pl/film/B%C5%82%C4%85d+systemu-2019-823221/discussion/Przejmuj%C4%85cy+film%2C+momentami+ociera%C4%85cy+si%C4%99+o+thriller.,3140264>)¹⁴
- (21) Stwierdzam że większość z nas jest zdecydowanie za skromna. A Ty, droga fajterko, wymiotłaś system i jesteś kolejną, która udowodniła, że jak się chce to można wszystko. (<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2048382415235458&id=186823701391348&set=a.583791598361221>)
- (22) Nie mogę się napatrzyć! No normalnie nie mogę! Renia wymiata system w 100%! CUDO (<https://www.facebook.com/reel/345631974464732>)
- (23) Pierożki wymiatają system! (https://www.facebook.com/MinsTablePoznan/photos/a.1919471648356729/2089416928028866/?type=3&_rdr).

Tak relatywnie duża wariantowość i powtarzalność przedrostka *roz-* mogłyby stanowić argument przeciw początkowej tezie o jednostkowości / frazeologiczności wyjściowego ciągu. Wariantowość jest jednak we frazeologii zjawiskiem typowym, wręcz naturalnym (zob. np. Giułumianc 1977: 300; Buttler 1985: 78; Bąba 1989), charakteryzuje zwłaszcza jednostki o funkcji

¹³ Podawane przykłady użycia wariantów pochodzą przede wszystkim z wyszukiwarki Google. Ze względów wskazanych w początkowej części artykułu w korpusach albo w ogóle ich brak, albo mamy pojedyncze poświadczenia. Ponieważ od pewnego czasu Google nie podaje żadnych wyników liczbowych, o frekwencji mówić można jedynie bardzo ogólnikowo. Da się jednak stwierdzić, że liczba stron wyświetlających poświadczenia z komponentami *rozwalić* i *wymiatać* jest zauważalnie wyższa niż w przypadku wariantów z innymi składnikami werbalnymi (na podstawie dostępu 23.08.2024).

¹⁴ W przykładzie uwzględniono dwa odrębne komentarze, odgraniczone [...]. Pierwszą część podano, by lepiej zilustrować znaczenie zwrotu *wymiatać system*.

orzeczenia¹⁵. Wariację leksykalną uznać można za jeden z rodzajów wariantowości, obejmujący wymiennność komponentu w obrębie synonimii lub wspólnego pola semantycznego czy sytuacyjnego¹⁶. W analizowanym przypadku owa wspólność – (metaforyczne) zniszczenie, unicestwienie czegoś i intensywność procesu – widoczna jest w semantyce komponentów i samym przedrostku *roz-*¹⁷. Wymiennność ilustruje przy tym, co istotne, jedną z typowych sytuacji opisywanych przez Andrzeja Lewickiego w odniesieniu do zwrotów, a mianowicie inwariantowość komponentu nominalnego i prefiksu czasownikowego przy wariantowości głównych morfemów czasownikowych, np. *ktoś nie wysadzi / nie wyściubi / nie wysunie / nie wytknie nosa skądś, ktoś wsadza / wtyka / wkłada / wbija kij w mrowisko* (Lewicki 1982a/2003: 211–212). To samo zjawisko obrazują też przykłady: *ktoś przyczepia / przykleja / przylepia / przypina / przyszywa / przytyka komuś łatkę, coś wyleciało / wypadło / wyszło / wyskoczyło / wywietrzało / wyfrunęło komuś z głowy, ktoś wybiega / wychodzi / wyskakuje / wysuwa się / wykracza przed szereg*. Lewicki komentuje to następująco: „Wytwarzanie się takich serii świadczy o tendencji do rozdziału w użyciu zwrotów idiomatycznych zakresu utrwalenia i zakresu ekspresywnej modyfikacji oraz sygnalizuje, że utrwaleniu może podlegać nie cały wyraz, ale jego część” (Lewicki 1982a/2003: 212). Taka sytuacja nie podważa jednak tezy o frazeologiczności opisywanego połączenia, pokazuje natomiast, z jednej strony, rolę analogii morfologiczno-znaczeniowej dla zjawiska wariantowości, z drugiej – konieczność oddzielenia w opisie wariantu głównego (wariantów głównych) od ekspresywnych modyfikacji. W przypadku interesującego nas ciągu za postaci główne (choćby na podstawie frekwencji) należałoby uznać *rozwalić* i *wymiątać system*. Można jednak zauważyć, że nie w każdym kontekście są one zamienialne, co prowadzi bezpośrednio do sygnalizowanego już pytania o znaczenie i liczbę jednostek.

Ciąg *rozwalić system* jest używany w dwu typach kontekstów (do tej pory omawianych w artykule łącznie). Pierwszy, bardziej się narzucający w masie tekstów, to mówienie w ten sposób o kimś lub czymś znakomitym, najlepszym w swojej / danej kategorii (zob. np. (1), (2), (5)). Ten sam ciąg jest jednak używany także na określenie kogoś lub czegoś niespodziewanego,

¹⁵ A.M. Lewicki (1982a/2003: 209) zauważa, że „we wszystkich opracowaniach, w których omawia się problem wariantowości związków idiomatycznych, 90% przykładów to warianty zwrotów frazeologicznych.

¹⁶ Nie dyskutuję w tym miejscu definiowania wariantowości i różnic w jej zakresie. Przyjmuję rozumienie A.M. Lewickiego (1982a).

¹⁷ Na temat znaczenia przedrostka *roz-* zob. szerzej w: Przybylska (2006, rozdz. 8); Łaziński (2020: 62, 67, 76).

zaskakującego, dziwnego, wykraczającego poza obowiązujące zasady, poza to, co przewiduje konwencja w danej sytuacji lub do czego odbiorca jest przyzwyczajony, czego by się spodziewał (zob. np. (8)–(9)). Te typy użycie nie prowadzą do tożsamego znaczenia, co ujawnia analiza składnikowa (semo-wa). Wychodząc od postaci z osobowym wypełnieniem podmiotu, różnice można pokazać następująco:

- ktos rozwalil system 1: 'ktos zrobil cos znacznie lepiej niz inni
to jest znakomite, bardzo dobre
to mi sie podoba / to mnie zachwyca'
ktos rozwalil system 2: 'ktos zrobil cos
tego sie nie spodziewalem / to jest inne niz oczekiwalem'.

Dla postaci *cos rozwalilo system* mielibysmy odpowiednio: 1. 'cos jest znacznie lepsze niz cos innego, to cos mnie zachwyca' i 2. 'czegoś się nie spodziewałem, coś jest inne niż oczekiwałem'. Należałoby wobec tego (wbrew zasadzie redukcjonizmu) mówić o dwu odrębnych jednostkach: *ktos, cos rozwala – rozwali system 1* 'ktos, cos jest najlepszy/e, znakomity/e', *ktos, cos rozwala – rozwali system 2* 'ktos, cos jest zaskakujący/e, inne'¹⁸. *Wymiatać system* jest wariantem tylko pierwszej z nich, zapewne to kontaminacja *rozwalać system* i *wymiatać* (w znaczeniu 'być znakomitym, najlepszym'). Dla obu jednostek natomiast możliwe są typowe ekspresywne (w tym wulgarne) warianty komponentu czasownikowego. Między omawianymi jednostkami wydaje się istnieć jeszcze jedna różnica – stanowi ją status komponentu ekspresywno-wartościującego. Jak wiadomo, może on być obecny w języku na różne sposoby, przynależeć do *langue* lub *parole* i być wyrażany różnymi środkami językowymi¹⁹. W wypadku pierwszej jednostki *ktos, cos rozwala – rozwali system* wartościowanie stanowi element jej struktury znaczeniowej, nie kontekstu. Używając tego zwrotu mówiący nie tylko informuje o pewnym stanie rzeczy, lecz także (lub przede wszystkim) przekazuje swoją pozytywną ocenę tego faktu. Owo dodatnie wartościowanie stanowi więc element definicyjny jednostki, w jej semantycznej strukturze zawiera się składnik 'mówiący ocenia to pozytywnie'. W przypadku jednostki homonimicznej mamy wartościowanie w kontekście (czyjeś nieoczekiwane, niekonwencjonalne zachowanie może być oceniane różnie). Wprawdzie pozytywny wydźwięk komentarza narzuca się w bardzo wielu przykładach (wydaje się dominować), zwłaszcza tam, gdzie mowa o czymś zabawnym (zob. np. odsyłacz do programu

¹⁸ Na potrzeby artykułu, dla potwierdzenia własnej intuicji, pytano niewielką grupę osób o rozumienie opisywanego ciągu. Podawały one albo tylko jeden ze wskazanych kontekstów, albo oddzialały oba typy użycie i znaczeń.

¹⁹ Na temat wartościowania, nie tylko w aspekcie językowym, obszernie i wyczerpująco pisze przede wszystkim Jadwiga Puzynina (zob. zwłaszcza Puzynina 1986, 1992).

Mam talent w przypisie 9.), ale istnieją też przykłady ambiwalentne lub dokumentujące przeciwny wektor²⁰ (niemile zdziwienie, szok, negatywną ocenę niestosowności zachowania / pomysłu w danej sytuacji), zob. np. kontekst (8) i (9) lub poniższe:

- (24) Kult jednostki czas zacząć! Wiersz matki prezydenta [...] Rozwala system!! ... (<https://www.liil.eu/s.php?a=wiersz%20matki%20Dudy>)
- (25) Odpowiedź rozwalila system : „Ależ proszę Pana, samoloty do Gdańska normalnie dolatują, tylko nie mogą wylądować” Parodia i tyle. (<https://www.trojmiasto.pl/wiadomosci/Mgla-wygrala-z-systemem-16-samolotow-odwolanych-n97258.html>)
- (26) ...rozwalila system większego dna i manipulacji nie mogła pokazać. (https://www.facebook.com/100064467322872/photos/1015984387227129/?_rdr)

Taki wydźwięk przykładów koresponduje z uwagą jednego z internautów, który twierdził, że *rozwalać system* używa się także wówczas, gdy ktoś zrobi coś bzdurnego, wręcz głupiego (https://zapytaj.onet.pl/Categoria/001,003/2,24811256,Co_oznacza_komentarz_typu_rozwalas_system_.html).

Pozostaje do przedyskutowania kwestia motywacji. Gdy mowa o nowych współczesnych jednostkach leksykalnych (nie tylko frazeologicznych), nasuwa się myśl o zapożyczeniach (kalkach) z języka angielskiego. Kwerenda internetowo-słownikowa sugeruje jednak, że taka możliwość jest mało prawdopodobna. W angielskim oddaje się opisywane w artykule przykłady przy użyciu różnych (w tym slangowych) czasowników: (to) *nail*, *smash*, *slay*, *rock*. Przywoływany już w artykule internetowy słownik *Diki* proponuje tłumaczyć *rozwalić system* ('zrobić coś dobrze') jako *nail something* (<https://www.diki.pl/sownik-angielskiego?q=rozwali%C4%87+system>). W aplikacji *Reverso* zdanie *Anita i Łukasz po prostu rozwalili system!* przetłumaczono jako *Anita and Łukasz just rocked this!* (<https://context.reverso.net/t%C5%82umaczenie/polski-angielski/rozwalili+system>).

W internetowej masie tekstów zasadniczo brak potwierdzeń dla metaforycznych połączeń wskazanych czasowników z komponentem *system*. Znaleziono jeden przykład²¹ zwrotu *to smash the system*, który można by ewentualnie uznać za częściowo odpowiadający znaczeniu *rozwalić system 1*, oraz kilka potwierdzeń w postach, wyraźnie jednak pisanych przez Polaków,

²⁰ Por. np. wydźwięk felietonu *Profesor Bralczyk rozwala system*: <https://vege.com.pl/2024/07/23/profesor-bralczyk-rozwala-system-felieton/>.

²¹ „Beyoncé smashed the system, Chance the Rapper counted his blessings, David Bowie left a powerful goodbye and more” (<https://www.rollingstone.com/music/music-lists/50-best-albums-of-2016-119690/>). To zapowiedź treści tekstu, omawiającego w bardzo pozytywnym tonie m.in. płytę Beyoncé *Lemonade* (wskazującego jednak także na jej muzyczną wielogatunkowość), która zdobyła 1. miejsce w zestawieniu.

tzn. z polskim tekstem (podanym najpierw) jako punkt wyjścia²². W tej sytuacji należałoby raczej uznać, że to próba tłumaczenia z języka polskiego. Nie znaleziono natomiast przykładów dla *to smash the system* (w omawianych znaczeniach) w korpusie COCA (The Corpus of Contemporary American English). Oczywiście nie da się wykluczyć, że w amerykańskiej odmianie angielskiego (zwłaszcza w slangu) występuje taki zwrot, ale „internetowy stan tekstowy” nie daje podstaw do potwierdzenia hipotezy o zapożyczeniu. Wyniki kwerendy (i pytania kierowane do native speakerów) sugerują raczej skupienie się na polszczyźnie w poszukiwaniu motywacji analizowanych zwrotów.

W obu wypadkach można mówić o metaforyzacji jako mechanizmie powstania całości. W przypadku pierwszej z jednostek ktoś *rozwalił system*, jeśli uzyskał najwyższy punkt w przyjmowanej skali albo wyszedł poza nią, robiąc coś znakomicie, metaforycznie *demolując* („dla jego oceny brak skali”); sytuacja rywalizacji wydaje się tu pierwotna. W przypadku drugiego zwrotu – ktoś zburzył zasady, robiąc coś dziwnego, nietypowego (coś, czego wynik jest zaskakujący), niespodziewanego, nieprzewidzianego przez schemat, konwencję w danej sytuacji czy niepasującego do czyjegoś dotychczasowego sposobu działania lub do oczekiwanego sposobu działania w danej sytuacji. Znaczenie obu jednostek byłoby zatem w polszczyźnie motywowane i czasownikiem *rozwalić* (jako potocznym odpowiednikiem *zburzyć*, *zniszczyć*), i rzeczownikiem *system* (w znaczeniu kryteriów, zbioru reguł, zasad gdzieś obowiązujących). Nasuwa się jednak jeszcze inna możliwość. Struktura internetu i występowanie opisywanego ciągu w różnych komentarzach, na różnych forach przywodzi na myśl język grup zainteresowań jako źródło przynajmniej jednej z jednostek. *Rozwalić system* było (jak wynika z zebranych przeze mnie informacji) używane w języku graczy komputerowych²³. Dotyczyło sytuacji, w której ktoś znalazł jakąś lukę w systemie, zrobił coś, czego nie przewiduje, na co nie pozwala standardowa ścieżka dostępu²⁴. Odnajdywał w ten sposób zwykle ukryte w grze elementy,

²² Por. np. „Rzeszów! Rozwaliliście system! Wypełniliście salę kinową do ostatniego krzesła! [...] Rzeszów! You smashed the system! You filled the cinema hall to the last chair!” (https://www.facebook.com/story.php/?story_fbid=814912247312796&id=100063820851491&_rdr).

²³ Dziękuję dr. Miłoszowi Babeckiemu za informacje o świecie gier komputerowych i Przemysławowi Kanyce za uwagi o języku informatyczno-programistycznym oraz miniankietę.

²⁴ Koresponduje z tym objaśnienie znaczenia ciągu przez jedną z pytanych osób (zob. przypis 18): „rozwiązać zagadnienie w sposób, który nie został przewidziany przez autora zagadnienia (np. poprzez wykorzystanie faktu, którego autor nie wziął pod uwagę, co znacznie uprościło rozwiązanie problemu)”.

niepodane wprost. Zyskiwał też lepszą pozycję w grze bądź rozmaite bonusy, np. więcej punktów, czasu na wykonanie zadania, odblokowanie postaci, artefakt nie do zdobycia itp. Od takiego użycia wiodłaby prosta droga do *rozwalić system* w znaczeniu ‘zrobić coś niestandardowego’. Nie znaleziono niestety tekstowych przykładów potwierdzających takie użycie w języku graczy komputerowych, nie jesteśmy też w stanie określić ram czasowych, stwierdzić, czy w języku graczy omawiany ciąg pojawił się wcześniej lub równoległe z opisywaną jednostką (co skądinąd stanowi współcześnie typowy problem w analizie źródeł poszczególnych jednostek, zob. np. Kłosińska 2016; Kosek 2023). Dlatego można mówić jedynie o hipotezie. Przy jej przyjęciu mielibyśmy jednak nadal do czynienia z metaforą jako mechanizmem powstania jednostki (jeden z semów sytuacji wyjściowej, niekoniecznie pierwszoplanowy, staje się podstawą znaczenia jednostki, zob. Lewicki 1982b, 1985). *Rozwalić system 2* w takim ujęciu wywodziłby się z realiów języka graczy, w którym nie ma statusu jednostki, nie można zatem mówić o zapożyczeniu wewnętrznym²⁵.

Podane objaśnienia wskazują, że mówić możemy jedynie o stopniu prawdopodobieństwa w opisie motywacji, sugerują też, że w przypadku obu jednostek postać z *ktoś* należałoby uznać za pierwotną, rozszerzenie pozycji podmiotu o *coś* natomiast – za „derywowane”, późniejsze.

Na zakończenie rozważań jeszcze jedna uwaga: omawiane jednostki dobrze ilustrują niektóre cechy współczesnej komunikacji potocznej – jej ekspresywno-wartościujący charakter, równie istotny jak sama funkcja nominacyjna, oraz multikodowość, co oznacza konieczność wydobywania znaczenia w połączeniu z innymi kodami, zwłaszcza z obrazem.

Literatura

- Bąba S. (1989): *Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny*. Poznań.
- Buttler D. (1985): *Norma, uzus i kodyfikacja w dziedzinie stałych związków wyrazowych*. [W:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej* III. Red. M. Basaj, D. Rytel. Wrocław, s. 74–85.
- Giulmianc K. (1977): *Odmianki frazeologiczne w polskim języku literackim*. „Prace Filologiczne” XXVII, s. 299–307.
- Grzenia J. (2006): *Komunikacja językowa w Internecie*. Warszawa.
- Kłosińska K. (2016): *Skąd się biorą frazeologizmy? Źródła frazeologizmów i mechanizmy frazeotwórcze*. [W:] *Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej. Geneza dawnych i nowych frazeologizmów polskich*. Red. G. Dziamska-Lenart, J. Liberek. Poznań, s. 19–54.
- Kłosińska K. (2017): *Istnienie i kształt normy językowej po przełomie cyfrowym*. „Biuletyn PTJ” LXXIII, s. 81–90.
- Kosek I. (2007): *O jednej z funkcji cudzyślowu w uzusie współczesnej polszczyzny*. „Język Polski” LXXXVII, z. 4–5, s. 345–351.

²⁵ Na fałszywe zapożyczenia wewnętrzne zwraca uwagę Katarzyna Kłosińska (2016: 34).

- Kosek I. (2023): *Leksyka związana z pandemią COVID-19 w świetle systemowego opisu języka*. [W:] *Kultura komunikacji w czasach kryzysów*. Red. A. Piotrowicz-Krenc, M. Witaszek-Samborska, K. Skibski, E. Woźniak-Wrzesińska. Poznań, s. 59–76.
- Lewicki A.M. (1982a): *Problemy metodologiczne wariantowości związków frazeologicznych*. [W:] *Statość i zmienność związków frazeologicznych*, Lublin, s. 33–47. Przedruk [W:] Lewicki (2003), s. 204–213.
- Lewicki A.M. (1982b): *O motywacji frazeologizmów*. [W:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*. T. I. Red. M. Basaj, D. Rytel. Wrocław, s. 33–47. Przedruk [W:] Lewicki (2003), s. 259–274.
- Lewicki A.M. (1985): *Motywacja globalna frazeologizmów. Znaczenie przenośne, symboliczne i stereotypowe*. [W:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*. T. III. Red. M. Basaj, D. Rytel. Wrocław, s. 7–23. Przedruk [W:] Lewicki (2003), s. 275–289.
- Lewicki A.M. (1986): *Składnia związków frazeologicznych*. „Biuletyn PTJ” XL, s. 75–82.
- Lewicki A.M. (1992): *Zakres frazeologii*. „Acta Universitatis Lodzensis. Kształcenie polonistyczne cudzoziemców”, nr 4, s. 25–34. Przedruk [W:] Lewicki (2003), s. 155–167.
- Lewicki A.M. (2003): *Studia z teorii frazeologii*. Łask.
- Lewicki A.M., Pajdzińska A. (2001): *Frazeologia*. [W:] *Współczesny język polski*. Red. J. Bartmiński. Lublin, s. 315–334.
- Liberek J. (2010): *Zmiany w zasobie frazeologicznym współczesnej polszczyzny*. [W:] *Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej. Teoria. Zagadnienia ogólne*. Red. S. Baba, K. Skibski, M. Szczyszek. Poznań, s. 33–56.
- Loewe I. (2000): *Język w mediach cyfrowych*. [W:] *Polszczyzna w dobie cyfryzacji*. Red. A. Hącia, K. Kłosińska, P. Zbróg. Warszawa, s. 29–40.
- Łaziński M. (2020): *Wykłady o aspekcie polskiego czasownika*. Warszawa.
- Marciniak M., Kieraś W., Bojałkowska K., Borkowski P., Borys M., Eźlakowski W., Guz W., Kobyliński Ł., Komosińska D., Krasnowska-Kieraś K., Łaziński M., Miernecka M., Nitoń B., Ogrodniczuk M., Rudolf M., Tomaszewska A., Woliński M., Wołoszyn J., Wójtowicz B., Wróblewska A., Zawadzka-Palucka N. (2023): *Korpus Współczesnego Języka Polskiego. Dekada 2011–2020*. „Język Polski”. URL: <https://jezyk-polski.pl/index.php/jp/article/view/1062>. KWJP
- Pęzik P. (2020): *Budowa i zastosowania korpusu monitorującego MoncoPL*. „Forum Lingwistyczne” 7, s. 133–150.
- Przybylska R. (2006): *Schematy wyobrazeniowe a semantyka polskich przedrostków czasownikowych do-, od-, prze-, roz-, u-*. Kraków.
- Puzynina J. (1986): *O elementach ocen w strukturze znaczeniowej wyrazów*. „Biuletyn PTJ” XL, s. 121–128.
- Puzynina J. (1992): *Język wartości*. Warszawa.
- Skudrzyk A. (2017): *Przyszłość bez przeszłości? Język wobec współczesnych technologicznych przemian komunikacji*. [W:] *Przyszłość polszczyzny – polszczyzna przyszłości*. Red. K. Kłosińska, R. Zimny. Warszawa, s. 75–87.

Źródła przykładów

- Diki: <<https://www.diki.pl/>>, dostęp: 02.07.2024
- KWJP: <<https://kwjp.pl/>>, dostęp: 01–12.12.2024
- MoncoPL: <monco-pl.clarin-pl.eu>, wcześniejsza strona: <monco.frazeo.pl>, dostęp: 01.07.–15.12.2024
- NKJP: Narodowy Korpus Języka Polskiego. Red. A. Przepiórkowski, M. Bańko, R. L. Górski, B. Lewandowska-Tomaszczyk, <<https://nkjp.pl>>, dostęp: 01.07.–30.09.2024
- Obserwatorium Językowe UW: <<https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl/>>, dostęp: 20.03.2025–31.05.2025
- COCA – The Corpus of Contemporary English: <<https://www.english-corpora.org/coca/>>, dostęp: 01.02.2025

<<https://www.facebook.com/haloursynow/videos/ten-9-latekrozwali%C5%82-system/830265701945516/>>, dostęp: 6.08.2024

<<https://www.facebook.com/reel/1860136047788069>>, dostęp: 6.08.2024

<<https://telemagazyn.pl/dzieciaki-rozwalaja-system/pr/186697>>, dostęp: 19.06.2024

<https://www.plotek.pl/plotek/7,154063,29752259,zapytalismy-marcina-prokopa-o-wystep-blanki-jego-odpowiedz.html#s=amtp_pnHP_gallery_button>, dostęp: 15.12.2024.

<<https://jastrzabpost.pl/malgorzata-rozenek-z-rodzina-zwiedza-mediolan-w-kapciach,6972237738735745a>>, dostęp: 21.08.2024

<<https://www.filmweb.pl/film/B%C5%82%C4%85d+systemu-2019-823221/discussion/Przejmuj%C4%85cy+film%C2+momentami+ocieraj%C4%85cy+si%C4%99+o+thriller.,3140264>>, dostęp: 19.08.2024

<<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2048382415235458&id=186823701391348&set=a.583791598361221>>, dostęp: 19.08.2024

<<https://www.facebook.com/reel/345631974464732>>, dostęp: 12.12.2024

<https://www.facebook.com/MinsTablePoznan/photos/a.1919471648356729/2089416928028866/?type=3&_rdr>, dostęp: 15.12.2024

<<https://vege.com.pl/2024/07/23/profesor-bralczyk-rozwala-system-felieton/>>, dostęp: 12.12.2024

<<https://www.youtube.com/watch?v=1Lbf8VEBv1E>>, dostęp: 30.05.2024

<<https://natemat.pl/387183,nicolas-cage-zaskakuje-rola-w-swini-powalczy-o-oscar-recenzja>>, dostęp: 29.09.2024

<https://zapytaj.onet.pl/Category/001,003/2,24811256,Co_oznaczaja_komentarz_typu_rozwalasz_system_.html>, dostęp: 12.08.2024

<<https://www.rmfm.com/hot-news/news/70941,wystep-19-latki-w-the-voice-of-poland-zrobil-furore-rozwalila-system.html>>, dostęp: 30.09.2024

<<https://www.pomponik.pl/plotki/news-91-letnia-slawa-przybylska-zachwycila-w-opolu-co-za-glos-i-k,nId.7548327>>, dostęp: 30.09.2024

<<https://dynks.poznan.pl/grzeszmy-w-gronie/>>, dostęp: 20.02.2025

<https://www.instagram.com/promkultury/p/DByhfE1ul2P/?img_index=1>, dostęp: 12.03.2025

<<https://www.tctm.pl/2017/02/08/wege-moda-spotkanie-07022017/>>, dostęp: 21.02.2025

<<https://weszlo.com/2013/06/01/pierwsza-liga-roztraskala-system-co-za-kolejka/>>, dostęp: 21.02.2025

<<https://parenting.pl/tak-przekonuje-dziecko-do-sprzatania-wystarczy-kartka-zostawiona-na-lodowce>>, dostęp: 12.03.2025

<<https://dziennikzachodni.pl/kabaret-dno-wysadzil-system-swoim-skeczem-jest-liderem-ryjka-2019/ar/c1-14602627>>, dostęp: 12.02.2025

<<https://www.rollingstone.com/music/music-lists/50-best-albums-of-2016-119690/esperanza-spalding-emilys-devolution-2-106247>>, dostęp: 12.02.2025

<<https://context.reverso.net/t%C5%82umaczenie/polski-angielski/rozwalili+system>>, dostęp: 12.02.2025

<https://www.facebook.com/story.php/?story_fbid=814912247312796&id=100063820851491&_rdr>, dostęp: 12.02.2025

<https://www.facebook.com/SalesAngels/videos/andrzej-cichocki-rozwala-system-ocen/948628981952799/?locale=pl_PL>, dostęp: 22.08.2024

<<https://www.widzewtomy.net/wynik-finansowy-widzewa-robi-wrazenie-niemal-podwoil-zysk>>, dostęp: 02.03.2025

<<https://www.liiil.eu/s.php?a=wiersz%20matki%20Dudy>>, dostęp: 02.04.2025

<<https://www.trojmiasto.pl/wiadomosci/Mgla-wygrala-z-systemem-16-samolotow-odwolanych-n97258.html>>, dostęp: 05.01.2025

<https://www.facebook.com/100064467322872/photos/1015984387227129/?_rdr>, dostęp: 22.03.2025